

Увага!

Якість зображень погіршена з метою захисту від копіювання

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти вивчення сформованості егоїзм-альtruїзм у сучасних юнаків.....	6
1.1. Основні концепції розвитку особистості	6
1.2. Визначення поняття "єгоїзм" і "альtruїзм".....	11
1.3. Динаміка егоцентризму в підлітковому та юношському віці.....	13
Розділ 2. Емпіричне дослідження.....	22
Висновки.....	28
Література.....	30
Додатки.....	32

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На думку І.Гердера, різниця між тваринами та людьми полягає в тому, що перш виявляють віристь своїй природі, віддають належне необхідність, але тільки люди вдаються до сваволі у своїх вчинках. Свавона – результат вільного вибору. Вибір, що замінив собою спадковість, або насильство, і велетенським прогресом не тільки у поганці. Такою ж мірою ви переносите і почуття, й уподобання злізких місць органічної необхідності на небо ідеалізму, а з цим важко не погодитися.

Але прагнення свободи, незалежності, вільного самовизначення може мати різний контекст і по-різному усвідомлюватися, "знатися" і "переживатися" людиною. До ідеї свободи людство в цілому і кожна окрема людина приходять не відразу і не просто. Ця ідея та відповідній думки і почуття вистраждані в никди не усвідомлюваній до кінця боротьбі з необхідністю, що спочатку виступає у вигляді розумних обмежень, а з часом набуває якості догм, які потрібно зламати.

Вчинкова спроба подолання залежності від ситуації поважна усвідомленому працінню до саморозвитку, до самотворення. При цьому подолання ситуації не передбачає екстремізму на зразок повного знищення того, що було чи є вже, але не властиву людину. Процес творення нового включає як обов'язковий момент уstanовлення "генетичного зв'язку того, що буде, з тим, що було і є тепер".

Отже, слід мати на увазі, що, звільнюючись від ситуативності так чи інакше людина вимушена розв'язувати суперечність свідомого й несвідомого – як надбаного й успадкованого (архетипового); свідомого й підсвідомого – як сучасного й минулого; забутого; свідомого й над свідомого – як того, що зрозуміше і підкріплюється посвідомом, і того, що може бути чи не бути, що є лише в прогнозах, може лише відчуватися інтуїтивно.

Вивченням від обіймів ситуацій, що стримують розвиток, передбачає розв'язання суперечностей між збереженням і зміною,творенням нового, що "з'являє" в собі старе, утримує його як один із аргументів логіки на історії розвитку людства.

Слід, звичайно, зауважити, що однією з реальних форм дослідження незалежності від ситуації може бути вчинковий акт, спрямований на її

перетворення не тільки у внутрішньому, а й у зовнішньому плані.

Отже, першим визначенням і формовою прояву вчинкової активності є подолання залежності від ситуації, умов і обставин або шляхом перетворення своїх внутрішніх позицій, або ж унесенням змін у саму ситуацію, перетворення її у напрямі, що дає змогу отримати бажані свободу і незалежність.

Проте свобода "від" має бути трансформована у свободу "для".

Небезпека фіксації на ситуативних "бунтівних" учніках, котрі заініціюють, відкідають, заперечують, відверткають собою незрілій, віфантильний рівень вчинкової активності. Шлях до наступного визначення і наступної логічної форми вчинковості проходить через цілу низку псевдоочінок, форм довчинкової лінії.

Це – вчинки за наслідуванням, зокрема з метою отримання таких же оцінок, яких яслуговує "тризок"; вчинки-демонстрації своїх переваг над іншими або вчинки-протистояння масі, юрб; вчинки альтруїстичні – "тільки для інших", і вчинки егоцентричні – "тільки для себе".

Процес генетичного самоперетворення вчинку, що періодично здійснюється шляхом спроб і помилок, повертається до своєї справжньої природної якості лише тоді, коли на свідомому чи навіть пітутивно-пілевидомому рівні він починає слугувати потребі саморозвитку психіки в її різних визначеннях.

Отже, актуальність теми дослідження полягає в цеобхідності емпіричного та теоретичного вивчення проблеми особливостей сформованості егоїзм-альtruїзм у сучасних юнаків.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження курсової роботи виступає сформованість егоїзм-альtruїзм у сучасних юнаків.

Предмет дослідження. Предметом дослідження курсової роботи – психологічні особливості сформованості егоїзм-альtruїзм у сучасних юнаків.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в теоретичному та емпіричному розгляді проблеми особливостей сформованості егоїзм-альtruїзм у сучасних юнаків.

Мета роботи передбачає виконання таких завдань:

1. Проаналізувати психологічну проблему особливостей сформованості егоїзм-альtruїзм у сучасних юнаків.
2. Провести емпіричне дослідження

Гипотезу даного курсового дослідження можна сформулювати наступним чином:

Особливості сформованості егоїзм-альtruїзм у сучасних юнаків проявляються у комплексі індивідуальних, особистісних та суб'єктивних якостях конкретної людини.

Практичне значення курсової роботи полягає у можливості наукового використання результатів дослідження. Використати дане дослідження можна при розробці шкільної програми для старших класів загальноосвітньої школи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ ЕГОЇЗМ-АЛЬТРУЇЗМ У СУЧASНИХ ЮНАКІВ

1.1. Основні концепції розвитку особистості

Існує думка, що в гуманістичній психології, з її домінуючою спрямованістю на розкриття потенціалу людини, на досягнення самоідентичності і самоухвадення, потенційно застосовний ризик егоцентризму. При цьому цея самоіранценденція як би забувачиться. Втім, у різних представників гуманістичної психології вона займає далеко не однакове місце. Наприклад, у К. Ролжерса її не виводиться така значуща роль як, скажімо, у В. Франкл або А. Маслоу. Мабуть, першим з крупних представників гуманістичної психології, що звернув увагу на небезпеку ігнорування самотранценденцій, був В. Франкл. Саме це диспропорцію в стівнідношенні цієї самоактуалізації і самотранценденції вів мав на увазі, коли задавався питанням, "наскільки гуманістичною є гуманістична психологія" (В. Франкл, 1990) [27, 36].

Самотранценденція означає, що людина в першу чергу вступає в якесь відношення з позашолоханою реальністю. У категоричній формі ця думка сформульована в твердженні: "Бути людиною – значить бути напрямленим не на себе, а на щось інше" (В. Франкл) [27, 37]. Так чи інакше, це категоричне зставлення самотранценденції і самоактуалізації як двох альтернатив недопуш्यте. Сила гуманістичного підходу і перспективи його розвитку полягають в органічному з'єднанні цих начаць. На жаль, даній проблемі пристягається поки недостатньо уваги навіть у самій гуманістичній психології, не ливіячись на те що її важливість усвідомлюється ученими вже давно. Відзначається, що самоактуалізації сприяє робота (A. Maslow, 1965); у службі сираї або в любові до іншого людина здійснює себе (В. Франкл); затвердження власного життя, щастя, свободи людини корениться в її здатності любити, причому любов неподільна між "об'єктами" і власним "Я" (О. Фромм).

Метою людського існування є як власна досконалість, так і благополуччя оточуючих, бо пошуки одного лише "особистого щастя" приводить до егоцентризму, тоді як постійне прагнення до "вдосконалення інших" не приносить нікого, окрім незадоволеності (І. Кант).

Проблема розвитку та виховання особистості надежить до найактуальніших соціальних аспектів суспільного життя і завжди потребує глибокого наукового обґрунтування психологічної сутності чинників цього процесу.

У психологічних теоріях можна виокремити два напрями, які по-різному розглядають джерела психічного розвитку дитини: *біологічний* і *соціальний*. Представники першого, біологічного напряму вважають, що провідним є спадкове, яке наперед визначає всі особливості розвитку особистості. Американський учений Е. Торндайк стверджує, наприклад, що всі духовні якості особистості, її свідомість – це такі самі зари природи, як і очі, вуха, пальці та інші органи тіла. Все це спадкове дагться людині й механічно втілюється в ній після її народження та життя. Американський педагог Дж. Дьюї вважає, що людина народжується навіть з готовими моральними якостями, почуттями, духовними потребами [17, 56].

Представники теорії, відомої під назвою "біогенетичний закон" (Холл, Дж. Болдуін та ін.), вважають, що дитина, народившася, у своєму розвитку поступово відтворює всі етапи історичного розвитку людини: період скотарства, кінборобський, торговельно-промисловий. Лише після цього вона включається в сучасне життя. Проходячи певний період, дитина живе життям того історичного періоду. Це виявляється в її нахилах, штересах, прағеніях і лях. Прихильники теорії "біогенетичного закону" обстоювали вільне виховання дітей, бо, на їхню думку, лише за такого виховання вони можуть повноцінно розвиватися і відповісти в житті того суспільства, в якому живуть.

Другий напрям розвитку особистості рефрезентуваний *соціогенетичною концепцією*. Згідно із соціогенетичними теоріями розвиток дитини визначається соціальними умовами, в якому середовищі народилася та виховується дитина, у такому напрямі й відбувається її розвиток. Представники цього напряму, як і біогенетики, недооцінювали внутрішню активність особистості як єдиної суб'єкта діяльності, її природженні особливості.

На початку ХХ століття виникла методологічна концепція розвитку особистості. Педологія дотримувалася теорії двох чинників розвитку: біологічного, або спадкового, та соціального, вважаючи, що ці чинники конвертують, тобто взаємодії не завжди знаходять у теорії належне

обґрунтування, залишаючи певною мірою відкритим питання про рушійні сили психічного розвитку.

Теорія психічного розвитку особистості у виглядіннії психології базується на визнанні того, що рушійні сили її розвитку виявляються у суперечностях між потребами, які постійно змінюються (ускладнюються) у діяльності людини, та реальними (такими, що не відповідають новим вимогам) можливостями їх задоволення. Подолання суперечностей у діяльності через оволодіння відповідними засобами її виконання (коміннями, способами, прийомами, знаннями) веде до розвитку і становить його суть. Провідну роль в оволодінні новими ефективними способами задоволення потреб відіграють навчання та виховання. Відбір, розвиток і культивування потреб, що мають суспільну та особистісну значущість, є одним із центральних завдань формування особистості. Цей процес триває і відбувається впродовж усього світомого життя людини й характеризується певними особливостями.

Кожний віковий етап розвитку особистості (дошкільній, молодіжній, середній та старший шкільний) має характерні анатомо-фізіологічні та психіологічні особливості та можливості. Відповідно до цих особливостей планується і відбивається навчально-виховна робота в яслах, дитячих садках і школі.

У формуванні особистості дуже важливу роль відіграє наступність у навчанні та вихованні. Базуючись на досягнутому дитиною у своєму розвитку на попередньому етапі, дитячі ясла, садок та школа готують дічину до засвоєння нею суспільного досвіду та знань на наступному етапі навчання і виховання. Дитячий садок готує дитину до навчання у школі, а середня школа – до навчання у вищій школі, до роботи.

Вікові особливості розвитку не є чимось постійним, статичним у межах віку, що механічно змінюється на особливості, властиві наступному етапові розвитку.

Розвиток особистості – це складний процес, в якому рівні розвитку постійно змінюються. Розвиток пізнавальних психічних процесів, емоцій і почуттів, волі, потреб, інтересів, ідеалів і переконань, свідомості та самосвідомості, здібностей, темпераменту та характеру, змін, навичок і звичок перебуває у складній

міжстадій взаємодії. Вищі рівні зароджуються на попередніх стадіях, але їх особливості попередніх вікових стадій виявляються на наступних стадіях. Щоб сирнити своєчасному зародженню та успішному розвитку прогресивного, нового у дитини на всіх стадіях формування й як особистості, треба знати вікові особливості фізичного та духовного розвитку дитини [17, 58].

Керуючи розвитком особистості, слід зважати й на те, що характерні для цевного віку особливості розвитку не завжди збігаються з паспортичним віком дитини. Деякі діти у своєму розвитку випереджають свій вік, деякі відстають від нього. Іноді це зумовлюється природженими анатомо-фізіологічними особливостями організму, але щебезьшого principioю цього є суспільні умови життя та виховання дитини, які сприяють її розвитку або гальмувати його. Задача школи та вчителя – виявляти ці причини або змінювати те, що сприяє успішному розвитку дитини, й усувати те, що негативно позначається на вихованні й особистості.

У формуванні особистості важливу роль відіграє наслідування дитиною дорослих. Діти наслідують як позитивне, так і негативне, окільки у них ще не вистачає досвіду й немає критичного ставлення до дій вчників дорослих. Наслідування особливо яскраво виявляється у дітей дошкільного віку. Діти цього віку не виявляють самостійності у ставленні до вчників, поведінки, думок, висловлювань дорослих і механічно повторюють їх. Із розвитком особистості у підлітковому та юнацькому віці, зі зростанням й інтелекту і самостійності діти критично оцінюють вчників та поведінку дорослих, запозичують краще, а гірше – відверчують і відкидають. Проте і в старшому віці вони можуть переймати від дорослих негативне, якщо позитивний досвід півколишньої дієсності не стає домінуючим в їхньому житті та не сформується морально-етичне ставлення до вчників інших і самовладдання.

Старший шкільний, або молодший юнацький вік – періодом поглиблення розумового і морального розвитку особистості. У центрі уваги молода юнака стають самоініціатива та самокритичність, які при підвищенні вихованні можуть набрати негативних рис самопевності, самозахованості або невідповідності, невіри у свої сили. У цьому віці чітко окреслюються пізнавальні інтереси, склонність займатися переважно науковою діяльністю, видом спорту,

визначаються професійні нахили. Але ці особливості не завжди бувають, глибокими та стійкими, якщо не спрямовуються їх не змінюються школою, вчителями, досвідченими старшими. Молодший юнацький вік – це період формування стійкої дружби і приватизовання, зокрема між юнаками та лівчатами, усталення нульових якостей, рис характеру, застосування засвоєних морально-політичних позицій. Властива старшому шкільному вікові спрямованість на прагнення разом з колективом реалізувати свої задуми є важливим чинником морального й розумового формування особистості в цей період [17, 61].

На розвитку особистості позначається уктия суспільного життя, досягнення науки і техніки, багатство інформації, одержуваної через кіно, радіо, телебачення, книзи і літери. Тому не можна обмежуватися суперечкою засобами навчання та виховання підростаючої генерації.

Останнimi десятиріччями помітне прискорення, або *акселерація*, фізичного й розумового розвитку дітей. Дослідженнями доведено, що зрість настає на 2-3 роки раніше, ніж вона настала на початку ХХ століття. Відповідно раніше починається і статеве дозрівання. Разом з тим виникається розбіжність між розумовим розвитком і невмінням керувати собою, що спричиняє порушення норм соціальної поведінки. Акселерація розвитку особистості потребує значної перебудови навчально-виховного процесу у змісті, засобах, організації життя дітей.

Діяльність і поведінка людини залежать не тільки від вікових, а й від індивідуальних її особливостей.

Індивідуальні особливості особистості за природою та походженням бувають спадкові та набуті за життя. До спадкових належать фізичні особливості, з якими дитина народжується. Серед них важливу роль відіграють типологічні особливості нервової системи – сила, вражуваність і рухливість, що є фізіологічним підґрунтям темпераменту. Природжені індивідуальні особливості у процесі виховання, під впливом умов життя, змінюються. Серед набутих у процесі навчання, виховання та діяльності підвищуючих особливостей найважливішими є спрямованість особистості, інтереси, зацікавленості, ідеали та переконання, риси характеру. Природжені та набуті за життя індивідуальні особливості під впливом виховання змінюються, але більшість з

них має стійкий характер, і тому вони позначаються на діяльності та поведінці особистості.

Успішне керування формуванням особистості потребує досконалого знаття психологічних особливостей розвитку дитини та його використання у навчально-виховній роботі.

1.2. Визначення поняття "егоїзм" і "альтруїзм"

Альтруїзм (франц. altruisme, від лат. alius = інший) – етичний принцип поведінки, що означає златність безкорисливо жертвувати власними інтересами на користь інтересів іншої людини. Термін уведений в етику французьким філософом О. Контом як протилежний за смыслом егоїзму. Принцип альтруїзму сходить до давньоєгипетських етичних уявлень, формується в християнстві ("полюби ближнього свого, як самого себе"), а в 17-18 ст. стає компонентом багатьох етических наочань (Шефтебері, Хатчесон, А. Сміт, Ж. Руссо та ін.) [4].

В історії моральної свідомості людства принцип альтруїзму мав двояке значення. З одного боку, починаючи з епохи розкладання первісних общин, він виражав норми взаємодопомоги в рамках особистих взаємостосунків індивідів, протидіючи впливу приватновласницьких інтересів та ін. суспільних тенденцій, що розділяють людей, формував свідомість людей у дусі безкорисливого служіння одному, Альтруїзм зберіг це значення аж до буржуазного суспільства, де поширюється на область приватної добродійності і особистих послуг.

Егоїзм (франц. egoïsme, від лат. ego = я) – принцип життєвої орієнтації, що полягає в перетворенні приватних інтересів у основний мотив діяльності і головний критерій оцінки у ставленні до суспільства і оточуючих. Виникає в споху розкладання первіснообщинного устрою разом з появою приватної власності і відображає процес атомізації суспільства, об'єднань, виділення з них самодостатніх індивідів і замкнутих груп, для яких суспільно корисна діяльність і визначається лише засобом затвердження і збереження їх особливого соціального положення. Розвиток товарищого і особливо капіталістичного способу виробництва, в яких перетворення приватного інтересу в мету діяльності відбувається об'єктивно, робить принцип егоїзму універсальним мірілом

людської (підприємницької), активності, що знайшо відображення у філософських, політико-економічних, моральних доктринах епохи Просвітництва (Гоббс, Б. Манцевіль, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Гельвецій, П. Гольбах, І. Бентам і етика утилітаризму та ін.). Надалі прихильність принципам егоїзму нерідко набуває форм крайнього індивідуалізму і аморалізму (М. Штирнер та ін.). Буденною стичною свідомістю цим не обмежений егоїзму завжди так чи інакше застуджувався, якості альтернативи йому був висунутий принцип альтруїзму [4].

Таким чином, порушує взаємодію з іншими людьми і *егоцентризм* (латин. *ego* – я і *centrum* – центр круга) – орієнтація людини тільки на власну позицію, нездатність змінити її. Відомо, що дитині важко зрозуміти, усвідомити той факт, що погляди, смаки, інтереси інших можуть істотно відрізнятися від їх власних. Тільки до 12-14 років дитячий егоцентризм починає додатися шляхом формування спільноти до лецентрації. Розрізняють наступні види егоцентризму:

1. Пізнавальний, який характеризує процеси сприйняття і мислення. "Моя думка найвищана", "Мог розуміння даного курсу і найбільш істинним", "У інших авторів з цього питання зрозуміти нічого неможливо, займайтесь тільки зі мною концептами лекцій" – типові прийоми пізнавального егоцентризму в педагогічній діяльності.

2. Моральний, який полягає в цілагенії добиці, щоб інші люди поступали і діяли саме таким чином, як це представляє егоцентрист. У подібних випадках у них відбирають право на власну думку, на особливі бачення ситуації, на індивідуальність.

3. Комунікативний, який спостерігається при передачі інформації іншим людям одночасно з цебажанням зважати на їх обмежені можливості в їх декодуванні. Так, викладач, що читає лекцію для першокурсників, входить тільки з того, як зручно йому та як вважає він сам, ігноруючи часто той факт, що слухачам багато нових термінів просто незрозумілі [28, 28].

Егоцентризм, доведений до свого крайнього значення, одержав назву егоїзму. *Егоїзм* – це цілеспрямленість людини, заснована виключно на дотриманні особистих інтересів у будь-яких ситуаціях життєдіяльності, ігноруванні потреби інших людей і соціальних груп. Егоїзм має тенденцію ставати домінуючою спрямованістю особистості. Враховуються тільки власні

інтерес, переживання, увага концентрується тільки на власному я, – себебудство і байдужість до інших людей (їх безпосередніх переживань або життєво важливих інтересів). У звітому віш домінування егоїстичної спрямованості в особовій структурі може супроводжуватися відчуженням від інавколошнього світу і людей, переживанням своєтаковоності, непогрібності, самогності у ворожому оточенні.

Якісно, протилежною егоїзму, є альтруїзм – потреба в наданні безвідплатної, безкорисливої допомоги іншим людям. У системі ціннісних орієнтацій альтруїста центральним мотивом є критерієм спірчої оцінки власної поведінки з задоволення інтересів іншої людини або певної соціальної спільноти. Слід зазначити, що альтруїзм – не завжди безумовно позитивна якість, так само як і здоровий, помірний егоїзм є ненав'янним компонентом структури особистості. Спроба надати добру послугу іншій людині, яка не потребує її або не може її прийняти у зв'язку з відомими тільки її обставинами, може бути ще більш цікавлюючою, що прямий прояв егоїзму.

1.3. Динаміка егоцентризму в підлітковому та юнацькому віці

Серед численних якостей особистості учня великий інтерес для педагогів та батьків становлять моральні якості, що пов'язані з особливостями спілкування і взаємодії людей. Такі якості формуються в процесі онтогенезу, їх розвиток вешкуючи мірою залежить від особливостей виховання людини в сім'ї та школі, від різноманітних соціально-психологічних впливів, знайомих та незнайомих дитині людей, у тому числі й однодітків [22].

Залежно від специфіки емпіально-психологічних впливів складаються умови, сприятливі для розвитку одних якостей особистості і несприятливі для розвитку інших.

До якостей, що пов'язані з моральними категоріями належить спрямованість особистості. У соціальній психології поряд з відомими видами колективістичної та індивідуалістичної спрямованості виділяють також спрямованість людини на себе та інших. Для позначення спрямованості людини на себе вживано термін "egoцентрична" спрямованість. Для позначення протилежної спрямованості використовують поняття "десентралізована" спрямованість [33.8].

Егоцентрична і десентралізована спрямованості можуть перебувати у стані гармонійного або дисгармонійного співвідношення. Однак обидві конот залишать від важливих соціальних потреб людини: потреби вистоювати себе, своє місце в житті, в тому числі свою думку, погляд, бажання і потреби успішно взаємодіяти з іншими людьми. Потреба успішно взаємодіяти з іншими людьми здійснюється за рахунок розвитку орієнтації людини в позиціях, поглядах, думках та бажаннях інших людей і формування механізмів координації взаємин і взаємодії у тканині людського спілкування.

Таким чином, особистість, як справедливо відзначив С.В. Субботський, "перебуває у стані безнерервного вибору суперечності між двома піннями необхідностей: необхідністю збереження і утвердження себе як "ego-індивіда" (природна необхідність) та необхідністю утвердження себе як особистості (моральна необхідність)" [29, 12].

Складність розвитку особистості, з одного боку, і потреба соціалітичного сутінства в постійному і гармонійному її формуванні, з іншого, ставлять перед учителями та вихователями ряд проблем, розв'язуючи які, вони повинні систематично вивчати і постійно аналізувати рішення розвитку особистості учня і колективу його однокласників. При цьому проводиться врахування те, що в різних системах взаємно з ровесниками, молодшими шістьма та дорослими учень залигає різні об'єктивні позиції. Він може бути лідером і організатором і може бути тільки виконавцем у спільній діяльності. Крім того, розвиток особистості в діяльності залежить і від того, на якій основі вона будеться і як організована. Діяльність кількох осіб організовується за принципами спільно-індивідуальної, спільно-послідовної або ж спільної діяльності [31].

Співвідношення класної позиції особи з позиціями інших людей складається в міру її включення в систему взаємодії і впливає на формування рівня домагань, самооцінки, відбивається на розвитку соціально-перцептивних здібностей.

Якщо баланс співвідношення позицій порушується, то в цілому з'являється "Записленість" на своєму "Я", викликана нерозумінням або небажанням враховувати думки, дії навколоїшніх. Найчастіше це відбувається в ситуаціях, що недостатньо актуалізують потребу орієнтуватися в позиціях інших людей, –

наприклад, при надмірному погуранні батьків своїй дитині, захващенні вчителями. За таких умов складається егоцентрична спрямованість і формується егоцентризм як властивість особистості [22].

Егоцентризм та егоцентрична спрямованість виявляються в пізнавальній, емоційній сферах діяльності та в поведінці.

У пізнавальному плані егоцентризм виявляється в нездатності іншівіда, "концентруючись на особистих інтересах, змінити висхідну пізнавальну позицію відносно якогось об'єкта, думки або уявлення навіть перед інформацією, яка суперечить минулому досвіду. Вважається, що коріння егоцентризму в нерозумінні суб'єктом того, що можливі існування інших поглядів, відмінних від його особистого" [15, 400].

Особливості пізнавального егоцентризму в розвитку дитини були помічені і досліджені Ж. Піаже. На його думку, дитині властивий первинний зутізм і егоцентризм мислення [21]. Егоцентризм переборюється в міру розвитку децентралізації, тобто механізму врахування точок зору інших людей і координант їх зі своїм власним поглядом. Передбачається, що з часом, завдяки нагромадженню соціального досвіду, дитина стає все менш егоцентричною.

Проаналізувавши передбачувану закономірність про постідовне зростання егоцентризму і заставляючи його з особистостями періодизації психічного розвитку, зроблені висновок про те, що навряд можливо прямолінійно стверджувати вікове зниження егоцентризму, якщо мати на увазі неподільності, розвитку особистості та в когнітивній сфері. Егоцентризм у ході онтогенезу особистості не тільки не знижується, а в періоди активного стиснення особистості – збільшується. На збільшення егоцентризму слід сподіватися в підлітковому віці. Особливість підліткового віку складається з двох потреб: потреби враховувати думку однолітків, з якими він взаємодіє, та потреби відстоювати свою позицію в структурах міжособистісних взаємин. Оскільки гармонійне співвідношення цих двох потреб складається не завжди, то в окремих учнів імовірно чекати збільшення егоцентризму та орієнтації на свою персону в середньому підлітковому віці [22].

Крім когнітивної сфери, егоцентризм виявляється в плані емоцій. Його суть – в емоціональній нечутливості. Нерозуміння переживань інших людей через

неувагу до них, а також через заклонованість власною особою ускладнює налагодження дружніх, доброзичливих взаємин з іншими людьми, призводить до однобічності розвитку, який супроводжується моральними втратами.

У плані поведінки егоцентризм заважає встановленню оптимального рівня спілкування та взаємодії. Невміння враховувати погляди і стан інших людей та координувати їх зі своєю точкою зору або ж небажання докласти зусилля у цьому викликають конфлікти у спілкуванні, неефективно відбувається взаємодія з іншими людьми, внаслідок чого погрішується міжособистисні взаємини.

Отже, егоцентризм як якість особистості виявляється і в когнітивній, і в емоційній сферах і в кінцевому результаті відбувається на поведінці. В зв'язку з цим динаміка розвитку егоцентризму і його діагностика становлять безперечний інтерес не тільки для психологів-практиків, а й для батьків і педагогів, зацікавлених в гармонійному розвитку дітей.

Завданням емпіричного дослідження стало з'ясування динаміки розвитку егоцентризму у підлітковому та юнацькому віці. Гіпотеза дослідження полягала в тому, що в підлітковому віці через те, що потреба відстоювати свою позицію, самостійності, і почуття доросlosti перебуває в стані формування [5], почуття егоцентризму як властивості особистості повинно збільшуватися.

Досліджуваними у науковому пошуку були учні 8-го Кіровограда і Кіровоградської області. Вибірка складає 1300 учнів 11-17 років.

Егоцентризм вивчався як якість особистості, що виражається в її спрямованості. У ролі методів дослідження використовувалися егоцентричний асоціативний тест, а також відочене і невідочене спостереження.

Егоцентричний асоціативний тест, вперше запропонований Т. Спуковою [22], становить 40 незакінчених речень. Тест побудований за принципом проективних методик дослідження. Матеріалом стимулу служать досить невизначені формулювання початку речень типу: "Більше всього...", "Коли...", "Часто...", "Найлегше..." і т. д. В умовах, коли досліджуваному пропонується якнайшищше закінчити їх речення, воїн стимулюють мовно-мисливчу діяльність і вистикають у досліджуваного проекцію, що залежить від властивостей його особистості і змісту свідомості.

Закінчуючи речення, досліджувані, як правило, пишуть те, про що в даній